

دانشگاه الزهراء (س)

دانشکده ادبیات، تاریخ و زبانها

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات عرب

عنوان

ادبیات مقاومت ایران و فلسطین در شعر
محمود درویش و قیصر امین پور

استاد راهنما:

دکتر مشکین فام

دانشجو

فاطمه بختیاری

اسفند ۱۳۸۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه الزهراء (س)
دانشکده ادبیات، تاریخ و زبانها

پایان نامه
جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد
رشته زبان و ادبیات عرب

عنوان

ادبیات مقاومت ایران و فلسطین در شعر
محمود درویش و قیصر امین پور

استاد راهنما:
دکتر بتول مشکین فام

استاد مشاور:
دکتر محمد علی آذرشب

دانشجو
فاطمه بختیاری

اسفند: ۱۳۸۸

چکیده:

موضوع ادبیات مقاومت به عنوان ادبیاتی پویا و سیال، یکی از مباحثی است که امروزه مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است، و با محور قرار دادن عزت، پایداری و برانگیختن روحیه امید به خوبی توانسته است در عرصه‌ی اجتماعی نقش برجسته‌ایی را ایفا نماید.

این پایان نامه تحت عنوان «ادبیات مقاومت ایران و فلسطین در شعر محمود درویش و قیصر امین‌پور» به بررسی مؤلفه‌های مشترک و متفاوت ادبیات مقاومت در شعر این دو شاعر پرداخته است.

یکی از مسائل دنیای کنونی در عرصه بین الملل فلسطین و اشغال آن است. جنگ تحمیلی ایران نیز به نوبه خود طی چند دهه‌ی اخیر در محافل بین المللی مطرح بوده است بنابراین بیان فرهنگ مبارزه دو کشور از طریق معرفی عناصر اصلی مقاومت گامی به سوی پیشبرد مناسبات ادبی دو کشور محسوب می‌شود.

فصل اول پژوهش به بررسی کلی سیر ادبیات مقاومت در شعر ایران و فلسطین پرداخته است. این گونه ادبی دعوت به کرامت و استبداد ستیزی، امید به پیروزی و حفظ هویت در برابر دشمن را سر لوحه کار خود قرار داده است و می‌توان از آن به عنوان مرجعی برای شناخت حوادث سیاسی و تاریخی استفاده کرد.

با نگاهی اجمالی در فصل بعدی در می‌یابیم در شعر دو شاعر مورد بحث، مسائل خاصی برای آنها حائز اهمیت بوده است. در جامعه فلسطینی مهمترین مسأله، وطن و اشغال آن توسط دشمن است، که باعث شده شاعر نیز همانند سایر مردم به این امر توجه بیشتری داشته باشد، اما شاهد نقش پررنگ‌تر شهادت در شهر قیصر هستیم.

فصل سوم نماد و تجلی آن در شعر دو شاعر را بررسی می‌کند. از بررسی نمادهای مشترک و متفاوت به نظر می‌رسد که درویش به سبب اختناق سیاسی حاکم بر جامعه، برای بیان بهتر انتقادهای سیاسی و اجتماعی خود، بیشتر از این شیوه ادبی بهره گرفته است.

میراث فرهنگی و فلکلور به عنوان عوامل تشکیل دهنده‌ی هویت ملت‌ها توجه هر دو شاعر مورد نظر را به خود جلب نموده است. از آنجایی جامعه‌ی هر دو شاعر دین مدار است، بنابراین در اشعار خود میراث دینی را از مهمترین منابع خود بهره برده‌اند. درویش و امین پور با توانایی‌های شعری و نیز اطلاعات دینی که از ادیان مختلف داشته‌اند، توانسته‌اند میان سه عنصر مسیح، یهود و اسلام را باهم در آمیزند و این چیزی است که امروزه جوامع بشری به وجود آن نیازمند، تا در سایه سار آن بنوانند مسائل خود را حل و فصل کنند.

از ویژگی‌های برجسته ادبیات مقاومت در شعر درویش و امین پور می‌توان به عاطفه صادقانه دو شاعر، استفاده از موسیقی، کناری، درونی و موسیقی حروف و مخصوصا موسیقی معنوی نام برد. «ناتورالیسم» نیز صفت برجسته دیگری است که در اکثر اشعار درویش و امین پور موج می‌زند.

کلمات کلیدی: ادبیات مقاومت، مؤلفه‌های ادبیات مقاومت، محمود درویش، قیصر امین پور

«مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ»

پژوهش حاضر حاصل عنایت و توجیہات بزرگانی است که بدین وسیله از همه آنان سپاسگذاری

می‌کنم:

از استاد ارجمند خانم دکتر "مشکین فام" که با صبوری بسیار و با وجود ضیق وقتی که داشتند، منت نهادند و تلاش زیادی در خواندن و تصحیح پایان‌نامه من مبذول داشته‌اند، تشکر می‌کنم. بی‌گمان اگر راهنمایی‌های مشفقانه، و عالمانه ایشان نبود، مسلماً این کار به اتمام نمی‌رسید.

از آقای دکتر "محمد علی آذرشب" که مشاوره این پایان‌نامه را بر عهده گرفتند، نیز کمال تشکر را دارم.

صمیمانه‌ترین سپاس‌هایم نثار اساتید فرزانه گروه ادبیات عرب دانشگاه الزهراء به پاس مهربانی‌های بی‌دریغشان.

همچنین از خانم "نہاوندی" و "آقای عباس نژاد" تشکر می‌نمایم که با در اختیار گذاشتن منابع مرا در انجام این رساله یاری نمودند.

در پایان از خانواده‌ام که نهال بلندترین آرزوها را در وجودم به بار نشانند و مشوق بلندترین گام‌هایم بودند، قدردانی می‌نمایم.

Contents

أ	چکیده:
ز	مقدمه:
ف	پیشگفتار
۱	فصل اول
۱	درآمدی بر ادبیات ایران و فلسطین
۲	الف - آراء و اندیشه‌های نویسندگان عرب درباره ادبیات مقاومت فلسطین
۴	ب - آراء و اندیشه‌های نویسندگان ایرانی درباره ادبیات مقاومت ایران (دفاع مقدس)
۶	ج-شعر مقاومت فلسطین
۷	تقسیم بندی شعر مقاومت فلسطین
۲۷	جایگاه شعر مقاومت فلسطین
۲۸	د - شعر مقاومت ایران
۴۳	جایگاه شعر مقاومت ایران
۴۴	فصل دوم
۴۴	مؤلفه های شعر مقاومت در شعر
۴۴	درویش و امین‌پور
۴۵	الف-عزت
۶۷	ب-بایداری و تشویق به مقاومت
۸۰	ج- امید به پیروزی
۸۶	د- نقش شاعر در بیداری عقلی
۹۵	هـ - دیدگاه دو شاعر به رهبری
۱۰۱	و- شهادت و مضامین آن
۱۱۰	ستایش مقام شهید
۱۱۴	۱-تمنا و اشتیاق به شهادت
۱۲۱	۲-شهیدان نوجوان
۱۳۰	۴-واماندن از شهادت
۱۳۲	ز-تحدی و چالش کشاندن دشمن
۱۴۳	ح_ وطن
۱۴۳	۱-عشق به وطن
۱۴۸	۲-تمسک به وطن
۱۵۶	۳-دفاع از وطن
۱۶۳	فصل سوم
۱۶۳	نماد و تجلی آن در شعر
۱۶۳	محمود درویش و قیصر امین‌پور
۱۶۴	نماد
۱۷۰	انواع نماد در شعر درویش و قیصر امین‌پور

- ۱-آزادی..... ۱۷۰
- گیاهان..... ۱۷۰
- ۱-۲- حیوانات..... ۱۷۱
- ۱-۳- مظاهر دیگر طبیعت..... ۱۷۲
- شهادت..... ۱۷۳
- تصویر من و دیگری (صورة الأنا و الآخر)..... ۱۸۱
- ۳-۱- تصویر من (صورة الأنا)..... ۱۸۱
- پرندہ..... ۱۸۱
- ۳-۲- تصویر دیگری (صورة الآخر)..... ۱۸۵
- ۱-۱- شب..... ۱۸۵
- ۳-۲-۳- فراخوانی شخصیت‌های تاریخی متجاوز..... ۱۹۲
- ۳-۳-۳- حشره..... ۱۹۶
- ۳-۳-۴- افعی..... ۱۹۸
- ۴- وطن..... ۱۹۹
- ۴-۱- جنگل..... ۱۹۹
- ۴-۲- زن..... ۲۰۱
- ۴-۳- قمر..... ۲۰۵
- ۴- زیتون و پرتقال..... ۲۰۶
- ۴-۵- اندلس..... ۲۱۰
- ۴-۶- طراوده..... ۲۱۷
- فصل چهارم..... ۲۲۰

۲۲۰	میراث در اشعار محمود درویش و قیصر امین پور
۲۲۱	میراث
۲۲۲	الف- میراث محلی - فولکلور-
۲۳۰	۲-فراخوانی شخصیتهای قدیمی
۲۴۶	ب- مفهوم تناص / بینامتنی
۲۴۷	۱- متون بینامتنی قرآنی - اسلامی
۲۴۷	أ- استفاده از آیات قرآنی
۲۵۷	ب- استفاده از شخصیت‌های دینی و اسلامی
۲۷۶	۲- متون بین متنی مسیحیت
۲۸۱	۳- متون بینا متنی بهود
۲۸۷	خاتمه
۲۹۳	خلاصة الرسالة باللغة العربية
۳۲۷	زندگی‌نامه
۳۲۷	محمود درویش و قیصر امین پور
۳۳۱	فهرست منابع و مصادر
۳۴۸	Abstract

مقدمه:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ الْحَمْدَ ثَمَنًا لِنِعْمَائِهِ
وَ مَعَاذًا مِنْ بَلَائِهِ وَ وَسِيلًا إِلَى جَنَانِهِ وَ
سَبَبًا لَزِيَادَةِ إِحْسَانِهِ وَ الصَّلَاةُ عَلَى رَسُولِهِ
نَبِيِّ الرَّحْمَةِ وَ إِمَامِ الْأُمَّةِ وَ سِرَاجِ الْأُمَّةِ وَ
عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ مَصَابِيحِ الظُّلْمِ وَ مَنَارِ الدِّينِ
الْوَاضِحَةِ وَ مَثَاقِيلِ الْفَضْلِ الرَّاجِحَةِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ»

شکی نیست که قضیه فلسطین به عنوان تراژدی مساله جهان امروز شناخته شده است و موضوع فلسطین هم اکنون به عنوان یکی از مباحث مهم محافل بین المللی و سازمانهای دولتی به شمار می آید.

این قضیه تنها متعلق به ملت فلسطین نیست، بلکه مساله ایی است که با امت اسلامی و کل جهان اسلام در ارتباط است. نظیر این جنگ را در ایران در سال ۱۳۵۹ نیز شاهد بودیم. این جنگ تمام عیار همانند قیام فلسطینی موضوع بحث محافل بین المللی قرار گرفته بود، با این تفاوت که این جنگ پس از گذشت هشت سال مقاومت به پیروزی رسید.

آنچه در این دو جنگ تحمیلی توجه انسان را به خود معطوف می دارد، ظهور و انتشار ادبیات مقاومت است، البته این سخن به این معنا نیست که ادبیات مقاومت و یا به عبارتی ادبیات پایداری اصلا وجود نداشته، بلکه مقاومت و پایداری در معنا و مفهوم کلی و عام به نوعی در میان همه اقوام و ملل گوناگون وجود داشته و از ابتدای ظهور اسلام در میان مسلمانان چنین امری دیده شده است، چراکه عزت محوری از تعالیم اسلام بوده است.

این نوع ادبیات چه به صورت شعر و چه به صورت نثر توانسته است نقش اساسی در حفظ شخصیت اسلامی و همچنین هویت ملی در ایران و فلسطین ایفا کند.

شعر به دلیل اینکه راه کوتاه‌تری میان تحریک قریحه و آفرینش می‌پیماید نسبت به قالبهای ادبی دیگر از فراوانی بیشتری در میان آثار مکتوب برخوردار است ، لذا شعر در مقایسه با نثر در نفوذ بین توده‌ها و شوراندن و به هیجان درآوردن آنان از قدرت بیشتری برخوردار است، خاصه اگر از صدق عاطفه نشأت بگیرد از سوی دیگر از آنجایی که شعریک فرایند جاودانه است ، می‌توان آن را به مثابه اعلامیه‌هایی دانست که نه تنها با قشر روشنفکر، بلکه با عامه مردم روی سخن دارد و می‌تواند بستری مناسب برای شاعر فراهم سازد که بواسطه آن بتواند به جنبه‌هایی مانند دعوت به آزادی و مقاومت و امید به آینده و نپذیرفتن ظلم و حق طلبی و از همه مهمتر به مساله عزت اشاره نمود.

لذا در این پژوهش سعی بر آن است که درآمدی بر شعر مقاومت در دو کشور ایران و فلسطین به صورت عام و به صورت اخص در شعر "محمود درویش" شاعر فلسطینی و "قیصر امین‌پور" شاعر ایرانی داشته باشد.

از میان دفترهای شعری قیصر امین‌پور سعی شد از اشعاری که به طور کلی در ارتباط با ادبیات مقاومت در طی سالهای (۶۳-۸۶) سروده مورد بررسی قرار بگیرد.

از میان اشعار محمود درویش نیز به صورت کلی به دیوان‌های وی از سال (۱۹۶۴-۲۰۰۳) و مخصوصا به اشعاری پرداخته شد که در دیوان وی در دو جلد گردآوری شده است، زیرا بیشترین مضمونهای مقاومت را در این دو دیوان بیان کرده است.

علت انتخاب ادبیات مقاومت در ایران و فلسطین را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱- هردو کشور شاهد جنگ تحمیلی بودند که از حمایت دولتهای قدرتمند جهان برخوردار بوده و هست.

۲- وجود پیوندهای اعتقادی و سیاسی میان دو کشور.

وجود علقه‌های مشترک ذکر شده نگارنده را برآن داشت تا به انتخاب موضوعی دست یازد که دارای ابعاد مشترک میان دو کشور باشد. لذا ادبیات مقاومت را به عنوان موضوعی مشترک میان دو کشور یافت، زیرا شعرا در قضیه دفاع از وطن ساکت نماندند، بلکه دوشادوش مردم با استفاده از

سلاح کلامی به مبارزه برخاستند و سعی کردند تا مفهوم عزت باوری و عزت خواهی را در وجدان آگاه ملتشان بیدار سازند، زیرا دریافته بودند که اگرانسانها به مساله عزت محوری و عزت طلبی آگاهی یابند، پیروزی آنان بر مستکبرین دشوار نخواهد بود.

- اهداف و ضرورت پژوهش

۱- گامی درجهت همدردی با ملت مظلوم فلسطین و رنج و دردهای آنان بر داشته شود.
۲- شناخت مضامین ادبیات مقاومت بصورت عام با تاکید بر مساله عزت در اشعار شعرای مقاومت

۳- گشودن فصلی در پیوند ادبیات ایران و عرب به ویژه در زمینه ادبیات پایداری.
۴- بررسی اشعار مقاومت میان دو کشور ایران و فلسطین با تمرکز بر روی شعرایی همچون "محمود درویش" و "قیصر امین پور".

۵- از آنجاکه مساله فلسطین از مشکلات دنیای کنونی و بویژه جهان اسلام است و ما خود نیز هر روز شاهد صحنه جدیدی از جنایات رژیم صهیونیسم در بیت المقدس و شهرهای دیگر فلسطین به قصد ذلت ملت فلسطین و جهان اسلام هستیم و این مساله قلب و جان هر انسان آزادیخواه و عدالت طلب را به درد می آورد و از سوی دیگر ما شاهد این مساله یعنی جنگ تحمیلی در پیمانان غربی بر علیه ایران اسلامی بوده ایم که از توطئه و دشمنی مشترک غرب و صهیونیسم و با هدف ضربه زدن به اسلام و تضعیف آن و مسلمانان همراه بوده است این مسائل هوشیاری و مهمتر از همه مجهز شدن مسلمانان به روح عزتمندی را می طلبد.

- سوالات پژوهش:

- مؤلفه های مشترک میان دو شاعر در زمینه محتوی شامل چه عناصری می شود؟
- علت به کارگیری نماد در نزد درویش و امین پور چیست؟
- میراث شرقی و فولکلور در اشعار شاعران مذکور به چه شکل جلوه گر شده است؟
- بینامتنی در دیوان دو شاعر به شکلی جلوه گر شده است؟

- شیوه پژوهش

پژوهش حاضر با استفاده از روش متکامل ، که در حقیقت ترکیبی از روش‌های پژوهشی مانند توصیفی، تکنیکی، تاریخی و اجتماعی است. صورت پذیرفته است. با استفاده از روش تکنیکی ساختار ادبیات مقاومت مورد بررسی قرار گرفته و با استفاده از روش تاریخی – اجتماعی به بررسی تاثیر اوضاع سیاسی ، اجتماعی در شعر دو شاعر پرداخته شده است. این پژوهش به تطبیق ادبیات مقاومت میان دو شاعر ایران و فلسطین پرداخته و آن را به عنوان محور اساسی بحث قلمداد کرده است.

لازم به ذکر است در اشعار انتخابی تلاش بر این بوده است تا اشعاری گزینش شوند که درباره مقاومت و مؤلفه‌های آن سروده شده‌اند.

این رساله در چهار فصل تنظیم شده است.

- فصل اول

درآمدی بر ادبیات مقاومت در دو کشور ایران و فلسطین است. در این فصل ابتدا درباره ادبیات مقاومت در فلسطین و تقسیم‌بندیها و جایگاه آن در شعر معاصر عرب پرداخته است و مبحث دوم فصل اول اختصاص به ادبیات مقاومت ایران و نیز تقسیم‌بندیهای مربوط به آن و جایگاه آن در شعر معاصر فارسی دارد. در این ادبیات به این نتیجه رسیده ادبیات مقاومت ادبیاتی است که حیات ملت تحت اشغال و تجاوز را به تصویر می‌کشد و تشویق به مقاومت را سر لوحه کار خود قرار داده است. این نوع ادبی حول کلماتی در چرخش است، که در بردارنده معنای آزادی، زندان، رهایی ، حمیت ، فداکاری ، تمسک به وطن است و با به کار بردن شیوه های تکنیکی و فنی سعی در رساندن صدای خود به گوش ملت خود و دیگر ملتها را دارد.

- فصل دوم

در این فصل به بررسی مؤلفه‌های ادبیات مقاومت در شعر درویش و امین‌پور پرداخته شده است و مؤلفات مشابه و متفاوت در این زمینه مطرح شده و نگارنده تلاش داشته است تا با دیدی محتوی و نقدی به اشعار بپردازد. در این فصل به نتیجه زیر دست یافته شد: مؤلفه‌های مشترک میان آن دو

عبارتند از: پایداری و تشویق به مقاومت، امید به پیروزی، رسالت شاعر، رهبری، شهادت، عزت. به چالش کشاندن دشمن .

مؤلفه‌هایی که تنها در شعر محمود درویش انعکاس یافته است، عبارتند از: عشق به وطن، تمسک به وطن ، دفاع از وطن.

مؤلفه‌هایی که تنها در شعر قیصر امین‌پور دیده می‌شوند عبار تند از : ستایش مقام شهید، تمنا و اشتیاق به شهادت شهیدان نوجوان، سوگ‌سرود برای شهیدان واماندن از شهادت و توصیف مقام شهید.

- فصل سوم

به استخراج نماد و انواع آن در شعر دو شاعر مذکور اهتمام داشته است. در این بخش به موارد مشترک میان دو شاعر پرداخته شد، امین‌پور در شعرش بیشتر از نماد هایی که مربوط به شهید می‌شود، استفاده کرده و درویش به نمادهای مربوط به وطن پرداخته است. علت به کارگیری نماد در نزد دو شاعر با هم تا حدی متفاوت است، در شعر درویش علت به کارگیری نماد علاوه بر جنبه زیبایی آن، حوادث مربوط به اوضاع و شرایط سیاسی کشور نیز در ایجاد آن نقش داشته است. در شعر امین‌پور جنبه ادبی نماد مطرح بوده است.

- فصل چهارم

به بررسی میراث به شکل عام ، و در شکل خاص به فولکلور، فراخوانی شخصیت‌ها و تناس به بحث و گفتگو پرداخته است.

علت استفاده از میراث پایبندی به تاریخ و فرهنگ و نیز حمایت آن در برابر دشمن و مخاطب قرار دادن مردم بوده است.

از مهمترین منابعی که در تدوین این پایان نامه مورد استفاده قرار گرفته، می‌توان به کتابهای زیر اشاره کرد.

در فصل اول از کتاب‌هایی مانند، «مجنون التراب» النابلسی، «الاتجاهات الوطنية في الشعر الفلسطيني المعاصر» محمد عطوات، «موسوعة الادب الفلسطيني المعاصر» سلمی خضراء الجیوسی، «نقد و بررسی سیر منظوم دفاع مقدس» سنگری، «دستی بر آتش» غلامرضا کافی نام برد.

در فصل دوم به بعد که محور اصلی پژوهش بر آن بنا شده است، می‌توان به کتاب‌های «الاسطورة في الشعر الفلسطيني المعاصر» احمد جبر شعث، «بنية القصيدة في شعر محمود درویش» ناصر علی، «استدعاء الشخصيات التراثية» علی عشری زاید، «جوبار لحظه‌ها» محمد جعفر یاحقی، «شکوه شقایق» ضیاء الدین ترابی که از آنها بیشتر استفاده شده، نام برد.

- نقد پژوهش‌های گذشته

۱- کتاب «الاسطورة في الشعر الفلسطيني المعاصر» نوشته احمد جبر شعث، نویسنده کتاب خود را اختصاص به شناسایی و بررسی نماد و اسطوره در شعر محمود درویش قرار داده است و در هر بخش به تعریف مختصری از موارد مذکور پرداخته است و سپس به صورت عملی آن‌ها را در شعر درویش پیاده کرده است. به همین سبب ایشان در کتاب خود موفق عمل کرده‌اند.

۲- «مجنون التراب دراسة في شعر و فکر محمود درویش» اثر شاکر نابلسی است. این کتاب در دو فصل به نگارش درآمده است. نویسنده در این کتاب با دیدی احساسی نسبت به مسائل مربوط در کتاب پرداخته و جملاتش را با سبکی علمی و ادبی به نگارش درآورده است. همچنین او در این کتاب در برخی موارد احساسات خود را ابراز داشته است. تکرار مطالب و اطناب از دیگر مواردی است که در این کتاب دیده می‌شود.

۳- «محمود درویش شاعر الارض المحتلة» رجاء النقاش کتاب دیگری است که به درویش اختصاص یافته است. او در این کتاب به صورت کلی درباره ویژگی‌های شخصی و تکنیکی

شعر درویش سخن به میان آورده است. از ویژگی‌های موفق ایشان تحلیل‌های جدید است که ایشان از مطالب ارائه داده است.

۴- «بررسی تطبیقی موضوعات پایداری» عبد الجبار کاکائی: این کتاب از یک پیشگفتار و سه فصل تشکیل شده است. به طور کلی او محور مؤلفه‌های ادبیات در سه حوزه گردآوری کرده است، در هر دوره به صورت کلی نمونه‌هایی را از اشعار شاعران نقاط مختلف جهان ارائه داده است، اما به تحلیل ابیات پرداخته و در بیشتر موارد به آوردن نمونه بسنده کرده است.

۵- «نقد و بررسی منظوم آثار دفاع مقدس» محمد رضا سنگری: این کتاب در سه جلد جمع آوری شده است و سیر ادبیات مقاومت را در ابتدا تا زمان جنگ مورد بررسی قرار داده است و جلد سوم این کتاب به بررسی ادبیات مقاومت در دوران معاصر می‌پردازد. از ویژگی‌های کتاب می‌توان به تقسیم بندی ایشان در قسمت ویژگی‌های سبکی اشاره داشت. تنها مشکل کتاب وجود تکرار مطالب در جای جای کتاب است.

پیشینه‌هایی که در این زمینه وجود دارد را می‌توان به حسب ارتباط با موضوع به موارد زیر تقسیم کرد:

الف - رساله‌ایی که در راستای ادبیات تطبیقی میان ادبیات مقاومت ایران و فلسطین پرداخته شده است:

۱- « ادب (شعر) المقاومة فی فلسطین و ایران » این پایان‌نامه توسط «مرضیه زارع زردینی» در مقطع دکتری با زبان عربی در دانشگاه «علامه طباطبائی» نگاشته شده است. درباره ادبیات مقاومت ایران و فلسطین به بحث و بررسی پرداخته است. نگارنده به شکل کلی نمونه‌هایی را از اشعار دو گروه ذکر کرده و هرچند که در مقدمه بیان داشته است که بر اشعار "درویش" و "امین‌پور" تاکید داشته است، اما نمونه‌های ذکر شده از این دو شاعر بسیار نیست. ایشان در قسمت تحلیل و بررسی به بیان ویژگی‌های مشترک متفاوت فلسطین و ایران پرداخته و تعامل این دو کشور با میراث دینی و تاریخی و اسطوره‌ایی را به صورت کلی بررسی و مورد مقایسه قرار داده

است. تفاوت پژوهش حاضر با این پایان نامه اختصاص دادن بحث به دو شاعر برجسته از ایران (امین پور) و عرب (محمود درویش) و تمرکز بر روی مقاومت و مؤلفه‌های آن، در دو بخش موضوعی و تکنیکی است. تفاوت دیگر این پژوهش دسته بندی و مشخص کردن ویژگی‌های سبکی و موضوعی و نام بردن از مشهورترین شاعران هر مرحله است.

ب- پایان نامه‌هایی که در زمینه دو شاعر به صورت جداگانه تالیف شده است، به حسب ارتباط با موضوع عبارتند از :

۱- «مصادر التجربه الشعرية عند محمود درویش، محمد القیسی» رقیه رستم پور ملکی در مقطع دکتری در دانشگاه آزاد اسلامی ، سال ۸۲-۸۳ نوشته شده است. این پایان نامه به زبان عربی به تطبیق و بررسی منابع شعری "محمود درویش" و محمد القیسی" پرداخته است. محور این پایان نامه بر روی منابع الهام شعری به صورت کلی در نزد دو شاعر مذکور است. از نکات مثبت پایان نامه می‌توان به تقسیم بندی‌های منطقی آن اشاره داشت.

۲- «التصوير الفنى فى الشعر محمود درویش» رحمت الله اکبری ، دانشگاه تربیت معلم، سال ۱۳۸۳. ایشان هدف خود را مقدار تاثیر پذیری شاعر از اشغال و میزان وابستگی او را به وطن بیان کرده است و تا حدی هم توانسته هدف خود را محقق سازد

۳- «ویژگیها و عناصر فنی و موضوعی در شعر مقاومت در شعر مقاومت از ۱۹۶۷ تا سال پنجم انتفاضه» اثر نرگس گنجی، دانشگاه تربیت مدرس، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۲.

از مزایای این پایان نامه تفکیک عناصر موضوعی و فنی است. ایشان در حد اجمال به این قضایا پرداخته است. از آنجا که این اثر از اولین کارهای ادبی نگاشته شده در زمینه مقاومت پرداخته است، دارای اهمیت می‌باشد.

۴- «رمز و التزام در شعر محمود درویش»: اثر عبد القادر حسینی، کارشناسی ارشد ، ۱۳۸۵. دانشگاه آزاد تهران.

ایشان در پایان نامه خود نتوانسته بود چیز جدیدی را ارائه نماید. از معایب دیگر این اثر آوردن تاریخ فلسطین به شکل تفصیلی و مراجعه به مراجع دست دوم مثل ترجمه کتابها و غفلت از اصل آنها بود.

۵- «فلسطین در شعر سمیح القاسم و محمود درویش»، شهرزاد تیر بند، کارشناسی، ۱۳۷۷، دانشگاه امام صادق (ع).

این پایان نامه درسه فصل تنظیم شده است. ایشان تا حدی توانسته اشعار را در بخش سوم مورد تحلیل قرار دهد، اما در نقل قولهای خود جانب امانت علمی را رعایت ننموده و ارجاعهای ناقصی را در اثر خود اعمال نموده است.

۶- «شعر محمود درویش و قضایاه و اتجاهاته الفنیه»: وحیده مطهری فریمانی، دانشگاه علامه طباطبایی، کارشناسی ارشد. ۱۳۷۸

این پایان نامه در چهار باب تنظیم شده است. از ویژگیهای خوب پایان نامه ایشان فهرست بندی اعلام و فهرست تفصیلی بود و تا حدی بسیار کمی توانسته بود به تحلیل اشعار بپردازد.

۷- «محمود درویش و تصویر الوطن فی محطاته الادبیه»: اثر اعظم کاظمی، دانشگاه امام صادق،

وی هدف خود را از تنظیم این پایان نامه تحلیل رموز در دیوان محمود درویش عنوان کرده است، اما ایشان نتوانسته است به هدف خود جامه عمل بپوشاند. کار ایشان در حد گردآوری است. در میان پایان نامه های فارسی که به قیصر پرداخته اند می توان از موارد زیر نام برد، هر چند که این پایان نامه ها به صورت مستقل به این شخصیت نپرداخته اند:

۱- «تحلیل و بررسی درون مایه شعر سپید انقلابی (قیصر امین پور، سید حسن حسینی، علیرضا قزوه و سلمان هراتی) اثر صغری یوسفی اروند.

این پایان نامه در شش فصل تنظیم شده است، فصل سوم را به بررسی ویژگیهای ادبیات و شعر انقلاب و فصل چهارم را به زندگی شعرا مذکور اختصاص دارد. فصل پنجم به تحلیل و بررسی درون

مایه شعر این عصر پرداخته است. این پایان نامه بیشتر به صورت موضوعی عمل کرده و از نقد بهره کمی برده است.

۲- «شیوه‌های تصویرپردازی شعر چهار تن از شاعران بعد از انقلاب اسلامی (قیصر

امین پور، علیرضا قزوه، احمد عزیزی و میر شکاک)» اثر انور جماران. نویسنده در نویسنده به خوبی اشعار شعرای مذکور را مورد تحلیل قرار دهد و شیوه‌های تصویرپردازی آنان را در خلال اشعارشان بیرون بکشد. اما ایشان در مورد شعر مقاومت در نزد قیصر امین‌پور سخنی به میان نیاورده است، از معایب این پایان نامه می‌توان به ارجاع ندادن ایشان از منابع مورد استفاده نام برد. نکته‌ایی که در این رساله قابل ذکر است، این است که دو شاعر به لحاظ حجم کاری در سطح مساوی نبودند و این عمل نگارنده را در تنگنا قرار داد، البته با توجه به طولانی بودن اشغال فلسطین و در نتیجه سابقه مند بودن این کشور در زمینه سرودن اشعار مقاومت چنین امری طبیعی به نظر می‌آید، البته این سخن به معنای نو بودن این نوع شعر در ادبیات فارسی نیست. تفاوتی که میان تاریخ مقاومت در این دو کشور وجود دارد این است که ادبیات مقاومت در فلسطین سیری ممتد داشته، اما در ایران به صورت مقطعی و بر اثر شرایط به وجود می‌آمده است.

پیشگفتار

شاید بتوان گفت تاریخچه ادبیات مقاومت به آغاز حیات بشر باز می‌گردد. مقاومت انسان گاه به قصد ادامه حیات در برابر مسائل زندگی مانند بیماری، مشکلات روزمره، حوادث طبیعی، چون سیل، زلزله... است و گاه علاوه بر آن با انگیزه و اهداف والاتری چون حفظ کشور، نسل و مردم خویش صورت می‌گیرد.

باید دانست، مقاومت در تمامی اشکال و ابعاد حیات وجود دارد و خواهد داشت و تنها تفاوت آن در حوزه و محل آن است. این مقاومت جزئی ترین موارد مانند ایستادگی در برابر بیماری و مشکلات روزمره زندگی و عامل طبیعت مانند زلزله و سیل... تا اساسی ترین موارد مانند پایداری در برابر تجاوز نیروهای داخلی و خارجی را شامل می‌شود.

انسان‌های اولیه در دیواره‌ی غارها، تصاویری از درگیری خود با حیوانات وحشی را نقش کرده‌اند؛ درآوده‌اند. «در میان ملت‌های قدیم هم صحنه‌هایی از نبرد و دفاع و مقاومت را می‌بینیم که منجر به ایجاد تمدن‌هایی متمدن مانند تمدن یونان، بین‌النهرین تا دورترین نقاط هند شده‌اند.» (ابو الاصبغ، عزالدین مناصره، محمد عبید الله، ۲۰۰۵، ص ۳۰۳)

قبل از ورود به تعریف ادبیات مقاومت لازم است با تعریف ادبیات سیاسی و ادبیات متعهد و به طور کلی ارتباط این دو با ادبیات مقاومت آشنا شویم.

۱- ادبیات متعهد

اندیشه تعهد و التزام در دوران معاصر در نتیجه برخورد ادیب با مشکلات جامعه و درک عمیق آن است. می‌توان آن را معادل نقد زندگی یا تفسیری زندگی دانست. این اندیشه باعث می‌شود که از قدرت و استعداد هنری‌اش در برخورد با مسائل جامعه کمک بگیرد و مردم را نسبت به آن هوشیار کند. (عزالدین اسماعیل، ۱۹۸۸، ص ۳۷۴)

البته این سخن به معنای ذوب شدن ادیب در جامعه نیست، بلکه به معنای حفظ شخصیتی است که درونش از غم و اندوه جامعه پر است. توصیف او از این درد و غم، تنها یک توصیف محض